

समाचार सन्देश

वर्ष १३, अङ्क ७ आई.पी.एस्. लेख रचनाको सँगालो, जेठ २-१७, २०६४ (मे १६ - ३१, २००७)

सञ्चारमा "यौनाकर्षण" सरकारमा खलबली

— पेमान पेजमान

दुवई (आई.पी.एस्./एन्.पी.आई.) - मध्य-पूर्वको बहुचर्चित नगर दुवई स्थित अर्धसरकारी सञ्चारमाध्यम अरेबिया एमटिभीले सबैको ध्यान तान्ने दबावपूर्ण कार्यक्रमको प्रसारण सुरु गरेको छ ।

कार्यक्रमको व्यवस्थापनलाई लिएर पनि उत्तिकै उत्सुकता देखिएको छ । एमटिभी नेटवर्कस् इन्टरनेसनल बहुराष्ट्रिय प्रसारक हो । यसकै पछाडि उभिएर अरेब मेडिया ग्रुपले मनोरञ्जनको बजार हात पारेको छ ।

यस वर्षको उत्तरार्द्धमा एमटिभी अरेबियाले कस्ता कार्यक्रम प्रसारण गर्ने योजना बनाएको छ भन्ने विषयमा कुनै जानकारी गराएको छैन । उनीहरूले प्रसारण गर्न लागेको कार्यक्रम परीक्षण प्रकृतिको हो वा दीर्घकालीन प्रकृतिको भन्ने पनि खुलासा छैन । यस क्षेत्रका लागि बढी चासो रहने सामाजिक संस्कार र धार्मिक सभ्यता तथा

राजनीतिक विषयमा कार्यक्रमले कस्तो हस्तक्षेप गर्नेछ भन्ने सवालमा पनि व्यवस्थापन पक्ष मौन छ ।

संवेदनशीलताको पक्ष निकै सबल रहेको छ । कार्यक्रम प्रसारण गर्नुअघि कम्पनीले सरकारसमक्ष उभिएर अन्तरवार्ता दिन तयार हुनुपर्छ । प्रसारण गर्न नहुने भनी छुट्याइएका विषय प्रसारण नगर्न सहमति जनाउनु पर्छ ।

एमटिभी अरेबियाका प्रमुख बजार अधिकृत प्याट्रिक समहाले आईपीएसका लागि इमेलमार्फत केही प्रश्नको जवाफ दिएका छन् । उनका अनुसार 'ग्ल्यामर फ्याक्टर,' नाम दिइएको प्रसारोन्मुख कार्यक्रममा संगीत, संगीतमा आधारित कार्यक्रम आम जीवन शैली हास्य तथा एनिमेशन गरिएको कार्यक्रम मात्र प्रसारण गरिदैन यसमा गम्भीर प्रकृतिका पक्षहरू समाचार विशेष, अन्तरवार्ता र बृत्तचित्रहरू पनि प्रस्तुत गरिन्छन् ।

दुवई विकासशील तथा अविकसित मुलुकहरूको मध्यपूर्वमा पर्ने बहुचर्चित नगर हो । एशिया तथा पूर्व सोभियत गणराज्य क्षेत्रमा रहेका दर्शकलाई लक्ष्य गरी प्रसारण गरिने ग्ल्यामर फ्याक्टर विविधताको परिचायक हुने उनले बताए ।

इजिप्टमा हालै एक टेलिभिजन सञ्चालिकाले वेश्यावृत्तिका सन्दर्भमा कार्यक्रम प्रसारण गरिन् । यस क्षेत्रका मूलधारका खबर र पत्रिकाहरू वेश्यावृत्तिको विषय प्रकाशन गर्ने आँट गर्दैनन् ।

अनुरोध

'समाचार सन्देश' का सामग्री पुनः प्रकाशन/प्रसारणका लागि तयार पारिएका हुन् ।

हामी सबै क्षेत्रबाट रचनात्मक सुभावा, सल्लाह र प्रतिक्रियाको अपेक्षा गर्दछौं ।

— सम्पादक

‘ग्ल्यामर फ्याक्टर’ शब्दले त्यस्ता पुरुष तथा महिलाको व्यवहार देखाउँछ, जो तडक-भडकसाथ सौंदर्य प्रतियोगितामा सामेल हुने गर्दछन् । उनीहरूको व्यवहार मूलधारको सञ्चारमाध्यममा नसमेट्न सरकारले दवाव दिने गर्दछ ।

बेलायती अभिनेता तथा टेलिभिजन च्यानलकी साफी पश्चिमको मान्यताभन्दा पूर्वी क्षेत्रको मान्यता फरक रहेको जानकारी गराउँछन् । ‘मैले ग्ल्यामरमिडिया शब्दको प्रयोग यसअघि यस क्षेत्रमा प्रयोग भएको सुनेकी छैन । ‘मनोरञ्जन सञ्चारमाध्यम’ भन्ने शब्दसम्म प्रयोग हुने गरेको छ । प्रेस स्वतन्त्रता नभएका कारण ग्ल्यामर मेडिया मनोरञ्जनका क्षेत्रमा लागेका व्यक्तिहरूको व्यवहारको छलफल मात्र हुनसक्छ,’ उनले टेलिफोनमार्फत आईपीएसलाई जानकारी गराइन् ।

ग्ल्यामर मेडियाको परिभाषा जसरी गरिएपनि सञ्चारमाध्यमका विश्लेषकहरू मूलधारको पत्रकारिताका लागि लाभ तथा हानीको दुवै विषय हुनसक्ने धारणा प्रकट गर्दछन् ।

‘विश्वका विभिन्न समुदायका लागि ग्ल्यामर मिडिया शब्दावलीको अर्थ आफ्नो परिवेशअनुसार फरक-फरक हुनसक्छ । मलाई लाग्छ, यसभित्र पप सञ्चारमाध्यम समेटिने छ । यसभित्र समुदायका वास्तविक पक्षहरू समेटिँदैनन् भन्ने कुरा होइन,’ चर्चित अमेरिकी पत्रकार तथा हडकड विश्व विद्यालयका प्रसारण प्राध्यापक जिमलौरी भन्छन् । ‘विगतमा जे-जस्ता मान्यताहरू स्वीकार गर्दै टेलिभिज(

नमा कार्यक्रम प्रसारण गरिए, त्यसलाई हेर्दा गम्भीर प्रकृतिका कार्यक्रम मात्र समेटिनेछन् भन्ने बुझ्नु आवश्यक हुन्छ,’ टेलिफोनबाट लिइएको अन्तरवार्तामा उनले बताए ।

गम्भीर प्रकृतिका मूलधारे सञ्चारमाध्यममा मनोरञ्जन कार्यक्रम भनेर सांगीतिक भिडिया र गफगाफका कार्यक्रमहरू समेटिने गर्छन् । यसलाई आर्थिक तथा राजनीतिक कारणले आवश्यक ठानिन्छ, विश्लेषक तथा यस क्षेत्रमा सक्रिय व्यक्तिहरू जानकारी गराउँछन् ।

‘टेलिभिजनमा समाचार तथा गम्भीर प्रकृतिका कार्यक्रमहरूबाट आर्थिक लाभ लिन सकिन्छ । त्यसैले मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रम अर्थात् अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रम गरेर सर्वसाधारण दर्शकलाई समेट्ने गरिन्छ । यसबाट विज्ञापनमार्फत आर्थिक लाभ प्राप्त हुने गर्दछ,’ युएईस्थित अरबी भाषाको निजी टेलिभिजन सञ्जाल इन्फिनिटी टिभीका रोल्याण्ड दाओस भन्छन् ।

अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रममा दर्शकले फोन गरेर अथवा मोबाइल फोनमार्फत एसएमएस सन्देश पठाएर कार्यक्रममा सहभागिता देखाउँछन् । फोन सेवाबाट प्राप्त आम्दानी टेलिभिजन स्टेसनले बाँडेर लिन्छन् । जुन कार्यक्रममा बढी दर्शक हुने गर्दछन् त्यसैमा विज्ञापन पनि प्राप्त हुने गर्दछ । टेलिभिजनमा ‘स्टारएकेडेमी’ र ‘अमेरिकन आइडल’ जस्ता कार्यक्रमहरू अन्तर्राष्ट्रिय रूपमै अधिक चर्चाका कार्यक्रमहरू हुन् ।

केही विश्लेषकहरूको विश्वास छ, र सियाली सञ्चारमाध्यम पनि मनोरञ्जनको यही शैली अपनाइरहेका छन् । टेलिभिजनका लागि यो आवश्यकता हो, यसको अर्को विकल्प छैन ।

कजाकस्तानस्थित रसियाली भाषामा

प्रकाशित हुने स्क्वायर पत्रिकाका सम्पादक एलेकजेण्डर सेगेइ भन्छन्, पूर्व सोभियत गणराज्यबाट प्रकाशित हुने चिल्लो कागजका पत्रिकाहरूले कहिले काहीँ गम्भीर प्रकृतिका राजनीतिक मुद्दा उठाए पनि मनोरञ्जनलाई अधिक महत्त्व दिने गर्दछन् ।

‘विश्वको यस भूभागमा मूलधारको सञ्चारमाध्यमले त्यसबेला प्रकाशित गर्न नसक्ने धेरै विषयहरू पनि हामीले समेटिएका थियौं । उदाहरणका लागि रसियाली राष्ट्रपति भ्लादिरमिर पुटिनका विषयमा पनि हामीले लेख्यौं, जुन विषय आफैमा संवेदनशील हो । हामीले प्रकाशित गरेका विषयहरूमा बहुपक्षीय दृष्टिकोण समेटिएका हुन्छन् । जसले पाठकको आँखिभुईँ तन्काउँछ,’ उनले भनिन् ।

संयुक्त राज्य अमेरिका तथा विभिन्न मानवअधिकारकर्मी र गैरसरकारी संस्थाहरूले रसियाली नेताहरूलाई अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतामाथि नियन्त्रण गर्न खोजेकोमा आलोचना गर्दै आएका छन् ।

रसियास्थित टेलिभिजन प्रसारण कार्यक्रममा चर्चा पाएकी सेनियाँ सोवचाक भन्छन्, चर्चित व्यक्तित्व र यौनआकर्षक व्यक्तिका बारेमा कार्यक्रम बनाउनु स्वाभाविक हो । यसलाई मनोरञ्जनको मात्र विषय भन्नु युक्तिसंगत देखिँदैन ।

‘टेलिभिजनको पर्दामा आएर कुनै यौनआकर्षक व्यक्तिले सामाजिक तथा राजनीतिक विषयमा कुरा उठाउनु हुँदैन भन्ने छैन । यो कुनै विवादको विषय हुन सक्तैन,’ गत अप्रिलमा काजकस्तान स्थित युरासिया मिडिया फोरमलाई दिएको अन्तरवार्तामा उनले भनिन्- ‘तपाईँ सुन्दर हुनुहुन्छ, त्यसैले तपाईँले एडस अथवा घरबारविहीन व्यक्तिका विषयमा कुरा गर्न पाउनुहुन्न भनेर कसले भन्नसक्छ ?’

बाल्यकालको दोष युवाकालमा

सजाय

– गोक गुएन

सान फ्रान्सिस्को (आई.पी.एस्./ एन्.पी.आई.) – क्या चेअको स्नातक पार्टी उनका दाजुको रिहाइ उत्सव मनाउनका लागि समेत थियो ।

‘हरेकलाई निम्तो दिएको सो पार्टीमा मैले संगीत र स्लाइड शो प्रस्तुत गरें’ चेअ सम्भन्धिन् ‘पार्टी र रिहाइको दुई महिनाअघि ऊ देश निकाला हुँदैछ भन्ने हामीले पत्तो पायौं । त्यो समयमा देश निकाला के थियो भन्ने कुराको सङ्केत हाम्रो परिवारलाई थिएन ।’

चेअको परिवार भियतनाम युद्ध र खमेरुज शासनपछि राजनीतिक शरणार्थीको रूपमा कम्बोडियाबाट पलायन भएको थियो । चेअ एकलै थिइन्, सन् १९८१ मा अमेरिका आइपुग्दा उनका दाजु चार वर्षका थिए ।

अमेरिकी विधायकहरूले ‘स्ट्रुव एक्ट’ भनिने आप्रवाससम्बन्धी नयाँ प्रस्तावित विधेयकमा छलफल गर्दा आप्रवासी अधिकारका पक्षधरहरू पारिवारिक पुनर्एकीकरण नीतिमा प्रस्तावित विधेयकले पार्ने असरबारे नजिकैबाट पुनर्विचार गरिरहेका छन् । सन् १९९६ मा बनेको आप्रवास नीतिका कारण आसन्न देशनिकालाको अवस्थामा पुगेका दक्षिणपूर्वी एसियालीलाई उक्त विधेयकमा सम्बोधन गरिएको छैन ।

चेअका दाजुको कथा नयाँ मुलुकमा जीवन समायोजन गरिरहेका कयौं शरणार्थी बालबालिकाको जस्तै छ ।

तिनका अभिभावकले फेन्सी सामानको पसल खोलेर परिवारका गुजाराको लागि घन्टौंसम्म काम गरे तर सन्तानको रेखदेख हुनसकेन । केही खराब साथीसँगको संगतले

ऊ पनि समातियो र आफैलाई दुःखको भूमरीमा धकेल्यो । उमेर १८ वर्ष पुगेपछि चेअका दाजु उसका चारजना साथीसँगै किशोरावस्थामा गरेको अपराधका कारण पक्राउ परे ।

खराब कानुनी सल्लाहका कारण ऊविरुद्ध वयस्कसरह अदालती कारवाही चल्यो । उनका साथीहरूले २-३ वर्षको जेल सजाय पाए र तिनीहरूलाई क्यालिफोर्नियाको युवा सुधार गृहमा राखियो तर उसलाई त्योभन्दा तीन गुणा बढी सजाय तोकेर राज्यको कारागारमा राखियो ।

तोकिएको जेल सजाय पूरा गरेपछि उनलाई स्वतन्त्र रूपमा घर फर्काइन्छ भन्ने विश्वास परिवारजनमा थियो । तर, सन् १९९६ मा आप्रवास कानून कार्यान्वयनमा आएपछि त्यसले अपराध कर्ममा दोषी ठहरिएका गैरनागरिकलाई ‘उत्तेजक अपराधी’ को बिल्ला भिराएर देशनिकाला गर्ने अनुमति दियो ।

‘मेरा दाजुसँग ग्रिनकार्ड (आवास अनुमति) थियो र हामी अमेरिकाले पीडक मुलुकको मान्यता दिएको कम्बोडियाबाट भागेर आएका राजनीतिक शरणार्थी हौं । हामीलाई यहाँको पुनर्वास कार्यक्रमको एक अङ्गको रूपमा स्वीकार गरिएको छ, तसर्थ जुन मुलुकबाट हामी भागेर आएका थियौं त्यहीँ फिर्ता पठाउलान् भन्ने कुरामा विश्वास गर्न कठिन थियो’ चेअले भनिन् ।

यसअघि अपराध स्वीकार गरेका स्थायी बासिन्दा र देश निकालाको सामना गरिरहेका दुवैलाई एकजना न्यायाधीशसामू निष्पक्ष सुनुवाइका लागि प्रस्तुत गरिन्थ्यो । सन् १९९० मा ‘उत्तेजक अपराधी’

को बर्गीकरण खडा गरियो र कानूनले त्यस्ता आरोपमा दोषी ठहरिएका र पाँच वर्ष जेल सजाय भोगिसकेका व्यक्तिलाई अदालती सुनुवाईको मौका दिएन । एसियन ल काउकसका कानून व्यवसायी जारेन ल्योन्सका अनुसार सन् १९९६ को कानूनले सो बन्देजलाई अभै बढी निकृष्ट बनायो ।

‘मानौं मैले एउटा कम्प्युटर चोरें । म कसुरदार चोर ठहरिएँ, एक वर्षको जेल सजाय दिइयो, ३० दिन जेलमा बस्ने आदेश भयो र मेरो बाँकी जेल सजाय निलम्बन भयो’ उनी भन्छन् ।

यस्ता मुद्दामा न्यायाधीशले अर्कोसँग तुलना गरेर परिस्थिति(लाई कम गम्भीर देखाउने गरी मूल्याङ्कन गर्न पनि पाउँदैनन् ।

‘म वर्षौं वर्षदेखि अमेरिकामा बसिरहेको छु, मेरी श्रीमती अमेरिकी नागरिक हुन्, बालबच्चा अमेरिकामै जन्मेका हुन्, यसअघि कुनै अपराध गरेको छैनजस्ता कुराले केही फरक पाउँदैन । एक मात्र कुरा, मैले अध्यागमन न्यायाधीशसँग अमेरिकामा मेरो गम्भीर नोक्सान हुने सम्भावना भएर मलाई देशनिकाला गर्न लागिएको हो कि भन्नेमा छलफल गर्नसक्छु । आफूबाट भएको गल्तीमा मैले माफी माग्न पाउँछु कि भन्ने विषयमा बोल्न पाउँदिन । कम्प्युटर मालिकलाई

क्षतिपूर्ति तिरेर माफी पाउनेजस्ता कुराहरूले केही फरक पार्दैनन्' उनले भने ।

कानून पश्चदशी (कानून बन्नुभन्दा अधिका अपराधीमाथि पनि सोही कानूनअन्तर्गत कारवाही गर्न सक्ने) हिसाबले लागू हुन्छ अर्थात् १९९६ भन्दा अघि दोषी प्रमाणित भएका र तत्कालीन कानूनअनुसार सजाय भोगिसकेकाहरूमा पनि यो लागू हुन्छ ।

चेअका दाजुलाई नजिकै थुनुवा केन्द्रहरू हुँदाहुँदै पनि अध्यागमन अधिकारीले रिहाइका क्रममा हिरासतबाट निकालेर एरिजोना पठाएको उनले खुलस्त पारिन् ।

'आगामी तीन वर्षका लागि, मेरा दाजुलाई अर्को महिना देश निकाला गर्ने उनीहरूले बिगत ३६ महिनादेखि हामीलाई भन्दै आए । हरेक दिन मेरो दाजु निराश हुँदै गए, उनले आफ्नो बाँकी जीवन जेलमै गुज्रने सोचन थाले,' चेअले भनिन् ।

आफ्ना दाजुले जेलमा बस्दा भोग्नुपरेको अवस्थाको व्याख्या गर्ने क्रममा उनले भनिन् 'यस्तो लाग्थ्यो कि तिनीहरूले कयौं पटक उसलाई बिसै । ऊ को हो भन्ने कुरा उनीहरूलाई थाहा थिएन । दुई पटकसम्म उसलाई गलत पहिचान गरियो । उसलाई लस एन्जलसको हिरासतबाट उठाएर लगियो र पछि नर्थ क्यारोलिना पुर्‍याएर दुई दिनभित्रै कम्बोडिया पठाउने भन्दै त्यहाँबाट टेक्सास लगे ।'

'उनीहरूले उसलाई देशनिकालाको लागि तयार पारेका थिए, धन्यवाद ज्ञापनको भन्दा अघिल्लो दिन क्याम्बोडिया उड्नुभन्दा दुई घन्टाअघि उनलाई मध्यरातमै उठाए र 'सरी, यो तीन गलत

मानिसमध्येको एक हो,' उनले भनिन् ।

सन् २००१ मा अमेरिकी सर्वोच्च अदालतले देश निकालाको आदेश पाइसकेका गैरनागरिकलाई उनीहरूको देशले स्वीकार्न तयार नभएको खण्डमा एक सय ८० दिनभन्दा बढी अवधि हिरासतमा राख्न नपाइने आदेश जारी गर्‍यो । तर स्ट्रिभ एक्टको एउटा प्रावधानले अनिश्चित कालसम्म हिरासतमा राख्न अनुमति दिने ल्योन्स बताउँछन् ।

'यो विधेयकले निश्चित परिस्थितिमा मानिसलाई अनिश्चितकालीन हिरासतमा राख्ने अनुमति आन्तरिक सुरक्षा विभागलाई प्रदान गर्दछ' ल्योन्स भन्छन् 'यसले खडा गर्ने समस्या के हो भने दोष स्वीकार गरी पूरै सजाय कटाइसकेका मानिससमेत उसको मुलुक र अमेरिकाबीचको राजनीतिक विवादका कारण वर्षौंवर्ष हिरासतमा राखिन सक्छ ।'

चेअका दाजुले उनको देशनिकालाको आदेशमा दस्तखत गर्दासम्म अमेरिकाले क्याम्बोडियासँग उनलाई स्वदेश फर्कन दिने सहमतिपत्रमा हस्ताक्षर गरेको थिएन । कयौं महिनापछि, सन् २००२ मा उनीहरूले दस्तखत गरे । अहिले यहाँ देश निकालाको आदेश पाएका १४ सय कम्बोडियाली अमेरिकी छन् । सन् २००४ को अगष्टमा निकालिएका चेअका दाजुसहित एक सय २६ जना यसअघि नै देशनिकाला भइसकेका छन् ।

चेअले कम्बोडिया पुगेर दाजुलाई दुईपल्ट भेटिन् । नयाँ कानूनबाट देश निकालामा परेका व्यक्ति, अमेरिकामा बस्ने लोग्ने वा स्वास्नी, अभिभावक र बालबच्चा प्रभावित हुने उनी बताउँछिन् ।

'त्यहाँ (कम्बोडियामा) काम पाउने मान्छे थोरै छन् । कलेजको डिग्री लिएका व्यक्ति बेरोजगार छन् । यो एउटा संघर्षरत मुलुक हो र कयौं युवाहरू लज्जित छन्, अमेरिकाले फिर्ता पठाएका मानिसलाई कसैले रुचाउँदैन, अमेरिकाले उनीहरूलाई आर्थिक सहायता र भ्रमण भिसासमेत नदिने

चेतावनी दिएको छ' चेअले भनिन् ।

'कम्बोडियाली सरकारले उनीहरूलाई चाहँदैन, सर्वसाधारण पनि उनीहरूदेखि डराउँछन्, उनीहरूलाई बाँच्न ज्यादै कठिन छ । देश निकाला गरिएका अधिकांश युवा रोजीरोटीका लागि काम गर्नेहरू छन्, उनीहरूले आमा, बाबु, श्रीमती र बालबच्चा पाल्छन् । जब उनीहरू देश निकाला भए तिनका श्रीमतीले काम गर्नुपरेको छ, प्रायः समय उनीहरू दुईवटा काम गर्छन् : एउटा बालबच्चा हुर्काउने र अर्को लखेटिएका आफ्ना लोग्नेलाई कम्बोडियामा गुजारा चलाउने खर्च पठाउने ।'

चेअजस्ता आप्रवासी अधिकारका पक्षधरहरू देश निकाला मुद्दामा उचित प्रक्रिया पुनर्वहाली होस् र निकालिएकाहरूले पुनः प्रवेश पाउन् भन्ने चाहन्छन् । एकजना सार्वजनिक चासोका वकिलका रूपमा, आफूलाई अभै कानूनी प्रणालीमा विश्वास भएको उनी बताउँछिन् । तर, यसले आफ्नो निर्दोषता र दाजुको जीवन लुटिएको उनको ठहर छ ।

'मेरो दाजुले बाल्यकालमा एउटा गलती गर्‍यो तर, उसले दोस्रो मौका कहिल्यै पाएन र उसले आफू बदलिएको छु र पुनः नयाँ जीवन सुरु गर्न तयार छु भन्ने देखाउन कयौं उपाय अपनायो तर उनीहरूले उसलाई एउटै मौका दिएनन्' चेअले सुनाइन् ।

'कुनै न्यायाधीशले उसको अवस्था सुन्न चाहेनन् । उसको परिस्थिति के हो भन्ने कसैलाई थाहा छैन । ऊ चार वर्षको उमेरमा यहाँ आएको हो । उसलाई क्याम्बोडियाली भाषा आउँदैन र क्याम्बोडियाली कस्ता हुन्छन् भन्ने पनि थाहा छैन । यो वास्तविकताप्रति पनि उनीहरूले विचार गरेनन् । ऊ कम्बोडियामै जन्मे पनि अमेरिकी हो, उसलाई त्यहाँको कुनै सम्झना छैन, उसले जे जति जान्दछ त्यो आफू हुर्केको अमेरिकी संस्कृतिकै बारेमा जान्दछ । ऊ हामीले तयार गरेको अमेरिकी थियो । तर, उनीहरूले त्यसलाई फिर्ता पठाइदिए' चेअले भनिन् ।

बाँधले छेक्यो वातावरणलाई

– अन्तोअनेता बेज्लोभा

बे इजिड (आई.पी.एस्./एन्.पी.आई.) – मानव हस्तक्षेपबाट मुक्त प्राकृतिक सम्पदा र नदी किनाराका वासिन्दाको सांस्कृतिक सम्पदामाथि चिन्ता थप्दै चीन संसारमै ठूलठूला बाँध परियोजनाको प्रमुख प्रवर्द्धकको रूपमा उदाउँदै छ ।

यसअघि नै संसारका आधाजति बाँध रहेको चीनले मुलुकभर नयाँ बाँधहरूको शृंखला थप्दै सन् २०२० सम्ममा आफ्नो जलविद्युत उत्पादन क्षमता दोब्बर पार्न चाहेको छ । अझ महत्वपूर्ण कुरा त के भने हालैका वर्षहरूमा छिमेकी एसियाली मुलुक र आधा दर्शन अफ्रिकी मुलुकसमेतमा ठूलठूला बाँधमा लगानी गर्ने र निर्माण गर्ने बेइजिङको महत्वाकांक्षा देखिएको छ ।

दक्षिणपूर्वी एसियामा, चिनियाँ अधिकारीहरू एसियामा बाँकी रहेको अन्तिम साल्विन नदीमा केन्द्रित भइरहेका छन् । चीनमा नु नदीको नामले चिनिने साल्विनभरिमा १३ वटा बाँधको भरना निर्माण गर्ने योजना कार्यान्वयनको चरणमा छ भने बेइजिङले हालसालै बर्मा सरकारसँग सो मुलुकभित्र पर्ने नदीको भागमा समेत बाँध बाँध्ने एउटा सम्झौतामा हस्ताक्षर गरेको छ ।

छिमेकी मुलुक लाओस र कम्बोडियामा पनि थप बाँध निर्माण थाल्ने योजना बनाइएको छ । मेकोडजस्ता अन्तर्राष्ट्रिय नदीको चिनियाँ भागतर्फ जलाशय निर्माण गर्ने लामो समयदेखिको योजना आफ्नै ठाउँमा छ ।

चीनको नयाँ भूमिकाप्रति टिप्पणी गर्दै क्यालिफोर्नियास्थित गैरसरकारी संस्था इन्टरनेशनल रिभर्स नेटवर्कका नीति

निर्देशक पिटर् बोसहार्ड भन्छन् 'पहिले उनीहरूसित प्रविधि र विज्ञ थिएनन् तर, अहिले हामीले विश्वका बढीभन्दा बढी बाँध परियोजनामा चीन संलग्न भएको देखिरहेका छौं ।'

यो घुम्तीको सुरुआत सम्भवतः याङ्से नदीमा तयार गरिएको त्रिघाटी बाँध (श्री गोरजस ड्याम) --संसारकै सबैभन्दा ठूलो जलविद्युत परियोजना--को निर्माणबाट भएको हो । एसियाकै सबैभन्दा लामो नदीमा तयार गरिएको एक सय ८५ मिटर अग्लो बाँधलाई चीनको जलविद्युत इतिहास कै कोशेढुंगा ठानिएको छ । सो बाँधको निर्माण कार्य सन् २००६ मा सम्पन्न भएको थियो भने सम्पूर्ण परियोजना सन् २००९ भित्रै पूरा हुनेछ ।

बाँध परियोजनामा विदेशी साझेदारसँगै काम गरिरहेका चिनियाँ कम्पनीहरू सरकारले लादेको वृहत् प्रविधि हस्तान्तरणको अनिवार्यताबाट लाभान्वित भएका छन् । हालै हासिल गरिएको शीप र ज्ञान जलविद्युतको क्षेत्रमा गरिएको भारी लगानीसँग गाँसिएको छ र सरकारी वित्तीय संस्थाबाट पाएको सहयोगले चीनलाई संसारको जलवाही शक्तिको रूपमा रूपान्तरण गर्दै लगेको छ ।

तर घमन्ड गर्नलायक स्रोत र चिनियाँ अधिकारीहरूको भरोसा त्रिघाटी बाँध चाहिँ मौन राष्ट्रिय विरोधको प्रतीक बनेको छ । चीनको हालसम्मकै सबैभन्दा ठूलो पूर्वाधार परियोजनाको डिजाइन र निर्माण यसबाट प्रभावित हुने समुदायको सहभागिता विनानै सम्पन्न गरिएको हो ।

त्रिघाटी बाँधका कारण करिब १० लाख मानिस उनीहरूको पुख्यौली थलोबाट विस्थापित भए, उनीहरूका विशिष्ट प्रचीन सम्पदा नासिएका छन् र प्राकृतिक वासस्थान बाँध निर्माणको क्रममा डुबानमा परेको छ । बाँधविरोधीहरू यसको सामाजिक र वातावरणीय मूल्य जलविद्युत र सरकारी अधिकारीले विज्ञापन गरेको बाढी नियन्त्रणको लाभभन्दा निकै बढी हुने तर्क गर्छन् ।

'बाँध निर्माणमा चीनले हरेक निर्णय उपल्लो तहबाट हुने 'माथिबाट तल' को अवधारणा (टप डाउन एप्रोच) लाई प्राथमिकता दिएको छ भने स्थानीय जनतालाई अलग्याइएको छ' बेलायतको लन्डनस्थित पियाडखी रिसर्च ग्रुपका अध्यक्ष अली अस्कौरीले भने 'यो जहाँसुकै पनि ज्यादै खतरनाक अवधारणा हो किनकी यसले खासगरी अफ्रिकी मुलुकमा असंख्य सामाजिक संघर्ष जन्माउँछ ।'

चीनले अहिले अफ्रिकामा सुडान, इथियोपिया, घाना, नाइजेरिया, गणतन्त्र कंगो, मोजाम्बिक जस्ता मुलुकहरूमा कम्तीमा १० वटा बाँध परियोजनालाई सघाइरहेको छ । करिब करिब ती सबै परियोजनामा ऊर्जा कारोबार र खनिज परियोजना लगायत ठूलठूलो सहयोग प्याकेजको एक अङ्गको रूपमा रही आएको चीनको सरकारी निर्यात कर्जा एजेन्सी चाइना एक्जिम बैंकमार्फत वित्तीय लगानी गरिएको छ ।

अफ्रिकी मुलुकहरूमा व्याप्त भ्रष्टाचार न्यूनीकरण र शासकीय सुधारको पश्चिमी प्रयासलाई कमजोर तुल्याएका कारण अफ्रिकी परियोजनाहरूमा चीनको बढ्दो लगानीमोह विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय पर्यवेक्षकका लागि सुक्ष्म परीक्षणको विषय बनेको छ ।

उदाहरणको रूपमा, सुडानको सम्पन्न तेल आपूर्तिमा पहुँच कायम गर्न चीनले अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा वहिस्कृत खार्तुम प्रशासनलाई दबाव दिन इन्कार गर्‍यो । यसैबीच, अंगोला, जुन अहिले चीनको सबैभन्दा ठूलो तेल आपूर्तिकर्ता मुलुक बनेको छ, को पूर्वाधारमा बेइजिङको बन्धनरहित लगानीले पारदर्शिता सशक्त पार्ने विश्व बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रयासलाई निरर्थक तुल्याएको छ ।

मानवअधिकार र सुशासनको थोरै उच्च मापदण्डमा आउँदा थुप्रै अफ्रिकी बाँधहरूमा चीनले गरेको लगानीले विवाद बढाएको छ । यसको कारण वातावरणीय चासोप्रतिको बेइजिङको वेवास्ता र विस्तारित जनताको दुर्दशा हो ।

अग्रपंक्तिमा रहेको एउटा केस सुडानको मेरोवे बाँध हो । यसको निर्माण दुईवटा चिनियाँ कम्पनीले गरेका थिए भने लगानी चाइना एक्जिम बैंकले । सो बाँधका कारण ५० हजार स्थानीय बासिन्दा उनीहरूको इच्छा विपरीत उर्वर नाइल भ्यालीबाट रुखो मरुभूमिमा विस्थापित हुन बाध्य भए । प्रस्तावित रुखो मरुभूमिमा स्थानान्तरणको सट्टा जलासयको तटीय क्षेत्रमा पुनर्वासको व्यवस्था गर्नुपर्ने माग राख्दै प्रदर्शनमा उत्रेका स्थानीयवासीविरुद्ध

सरकार हिंसात्मक दमनका उत्रियो ।

‘बाँध क्षेत्रका चिनियाँ इन्जिनियरहरूलाई आफ्नै वरिपरि जनदमन हुँदैछ भन्ने राम्रोसँग थाहा थियो तर, तिनीहरूले स्थानीय जनतासँग कहिल्यै अन्तरसम्वाद गरेनन्’ मेरोवेका बाँध प्रभावित समुदायको प्रतिनित्व गर्ने अली अस्कौरीले भने ‘उकास्नु पर्ने ठानिएकालाई नै व्यावसायिक सुरक्षाकर्मीले २४ सै घन्टा पहरा दिने क्याम्पमा लुकाएर राखिन्छ भने यसलाई विकासको रूपमा व्याख्या गर्न ज्यादै कठिन हुन्छ ।’

वातावरणीय कार्यकर्ताहरू चिनियाँ सहयोगमा विभिन्न अफ्रिकी मुलुकमा बनेका बाँधहरूका प्रतिकूल प्रभावसम्बन्धी आफ्ना चेतावनीप्रति अहिलेसम्म पनि कुनै वास्ता नगरिएको बताउँछन् ।

म्पान्डा न्कुवा बाँध, जसमा विन्तीय लगानी गर्न चाइना एक्जिम बैंकले सन् २००६ को मेमा स्वीकृति जनाएको छ, ले संरक्षित रामसार क्षेत्र जाम्बेरी डेल्टामा ठूलो वातावरणीय असर पार्ने जल विशेषज्ञहरू बताउँछन् । घानाको बुई बाँधले बुई नेशनल पार्कको करिब एक चौथाई हिस्सा बगाउनेछ भने दुर्लभ जलघोडाको वासस्थान नष्ट पार्नेछ । सो बाँधले दुई हजार ६ सय मानिसलाई अन्यत्रै सर्न बाध्य बनाउनेछ ।

‘चीनको संलग्नता बढ्दै जादा प्रभावित समुदायसित सम्वाद गर्नुपर्ने सबै सामाजिक आवश्यकताहरू कम हुँदै जान्छन् भने परियोजनाहरू छिटो छिटो अघि बढ्छन्’ म्पान्डा न्कुवा बाँधको अनुगमन गरिरहेको मोजाम्बिकन गैरसरकारी संस्था जस्टिका अम्बिएन्टलका पानी विज्ञ ड्यानियल रिबेइरो सम्झन्छन् । परियोजनाको वातावरणीय मूल्याङ्कन गरिएको छैन भने सार्वजनिक परामर्शलाई पनि सीमित पारिएको छ ।

सामाजिक र वातावरणीय मूल्यलाई पाखामा राख्दा, चीनको आफ्नै सुरक्षा रेकर्ड विज्ञहरूलाई चिन्तित तुल्याउने अर्को तत्व हो । विश्वका अन्य मुलुकको भन्दा बढी

बाँध तयार गरेको चीनले गत अप्रिलमा तीमध्ये अधिकांश ‘टाइम बम’ भएको र यो बाँधभन्दा तलतिरको क्षेत्रमा रहेको मानववस्ती एवं सम्पत्तिको लागि चुनौती भएको स्वीकारेको छ ।

चीनका जलश्रोत उपमन्त्री जिआओ योङ असुरक्षित संरचना मर्मतको लागि आगामी तीन वर्षसम्म वर्षेनी ७० करोड अमेरिकी डलर खर्च गर्नुपर्ने बताउँछन् । ‘यो एउटा ठूलो काम हो’ जिआओले खतरनाक जलासयको मर्मतसम्बन्धी राष्ट्रिय बैठकमा गत महिना भनेका थिए ।

चिनियाँ नेताहरूले जलविद्युतलाई मुलुकको तीव्र आर्थिक विकासका निमित्त प्राथमिकता प्राप्त रणनीतिको रूपमा लिएका छन् । साथै उनीहरू मुलुकभित्रका ठूला पूर्वाधार परियोजनाबारेको सार्वजनिक चासोप्रति बढी सचेत पनि हुँदै गएका छन् ।

जलस्रोत मन्त्री वाङ शुचेङले हालसालै मुलुकमा जल व्यवस्थापनका लागि तयार भएका ‘नाटकीय र अवैज्ञानिक परियोजना’ विरुद्ध बोलेका थिए । ‘पानी बचत गर्ने समाज’ तयार गर्नु बढी महत्वपूर्ण भएको उनको तर्क थियो ।

सार्वजनिक दबावले बेइजिङलाई जिङसा नदीको मनोरम टाइगर लेपिड गोर्ज (गल्छी) मा बाँध बाँध्ने योजना स्थगन गर्न बाध्य पारेको छ । जलश्रोत विकाससम्बन्धी एउटा योजना बनिसकेको बेला प्रतिपक्षीले साल्विन नदीमा बन्ने अन्य बाँध योजनाको अनुमोदनमा ढिलाई गरिरहेका छन् ।

चीनमा वातावरणीय चेतना बिउँफिनु विश्वभरका पानी विज्ञ र कार्यकर्ताका लागि स्वागतयोग्य संकेत हो । ‘हामी के मात्रै आशा गर्छौं भने बेइजिङले मुलुकभित्र वातावरण पहरेदारहरूको सहयोगमा जे गरिरहेको छ त्यो अफ्रिका र अन्य मुलुकमा पनि लागू गर्नुपर्दछ जहाँ चिनियाँ कम्पनीहरूले बाँध निर्माण गर्छन्’ बोसहार्डको प्रतिक्रिया थियो ।

कन्डमको प्रयोगमा आपत्ति एड्स बढ्यो बिपत्ति

– बरादन कुप्पुसामी

क्वालालम्पुर (आई.पी.एस्./ एन्.पी.आई.) – मलेसियाको राजधानी क्वालालम्पुरको केन्द्रमा रहेको लोरोडङ्ग हाजी तैव इलाका सस्तो यौन, लागू पदार्थ र दङ्गा-फसादमा कुख्यात छ। फोहोरले भरिएका यहाँका गल्लीहरूमा मुसाको पनि उत्तिकै बिगबिगी छ।

राजधानीको यो भागमा यौन रोगबारे पूर्ण अज्ञानता, रक्सीको छेलोखेलो र रमभ्रमपूर्ण रात्रीजीवनको घातक मिलन भएको देख्दा पहिलो पटक यहाँ आउने जो कोही स्तब्ध हुनसक्छ।

यो समलिङ्गी, आवारा, लागूपदार्थ दुर्व्यसनी, लागूपदार्थ व्यापारी, यौनकर्मी र त्यसका ग्राहकहरूको डरलाग्दो मिलनस्थल हो। लोरोडङ्ग हाजी तैवमा एक पटक मस्ती मार्न आउनेहरू एचआईभी संक्रमित हुन्छन् र त्यो भाइरस बोकेर अर्को ठूलो जनसंख्यामा पुग्छन्। भित्री गल्लीहरूमा यत्रतत्र देखिने लागूऔषधका दुर्व्यसनीहरू एउटै सुइले काम चलाउँछन्। साभा सुई र असुरक्षित यौन सम्पर्कबाट एचआईभीका जीवाणु फैलाउँछन्। मलेसियामा एचआईभी संक्रमणको दर आतङ्कको स्तरमा पुग्दैछ।

लोरोङ्ग हाजी तैवजस्तो एचआईभी जीवाणुको केन्द्र बनेको ठाउँमा निशुल्क सुई, कन्डम र मेथाडोनको विकल्प दिएर संक्रमण दर घटाउन नसकिने होइन। तर, कट्टरपन्थी

मुस्लिम धर्माधिकारीहरू सिरिन्ज र कन्डम बाँड्ने कुराको शक्त विरोधी छन्। त्यस्ता वाहियात सामग्रीहरूबाट छाडापन प्रेरित हुने मात्र होइन इस्लाम धर्म नै भ्रष्ट हुने उनीहरूको धारणा छ।

‘प्रमुख कुरा, दृढताका साथ लागूपदार्थलाई नै त्याग गर्नु हो। दुर्व्यसनीहरूलाई इस्लामिक अनुसाशनमा ल्याउनु हो’- परम्परावादी पान मलेसियसन इस्लामिक पार्टी (पीएएस) का नेता महफुज ओमारले आईपीएससँग भने।

मलेसियामा सन् १९८० मा सय जनाको सानो समूह एचआईभी संक्रमित थिए। अहिले यो संख्याले ८३ हजार नाघेको छ। नियन्त्रणका प्रभावकारी उपायहरू अवलम्बन नगरिए आगामी दशकसम्ममा एचआईभी संक्रमितको संख्या तीन लाख पुग्ने अनुमान संयुक्त राष्ट्रसंघले गरेको छ। यस्तो बस्तुस्थितिले मलेसियाका अधिकारीहरूलाई भयभित पनि नपारेको होइएन। तर, उनीहरूको गम्भीरता व्यवहारमा देखिएको छैन।

मलेसियालाई आसन्न यो खतराविरुद्ध लड्न २०१० सम्मका लागि कम्तीमा ३० करोड रिङ्गीट (८ करोड अमेरिकी डलर) चाहिन्छ जसबाट दुर्व्यसनीहरूलाई निशुल्क सुई, कन्डम र मेथाडोन दिन सकियोस्। तर, अधिकारीहरूले यसबारे आँटिलो निर्णय गर्न सकेका छैनन्। परम्परावादी शक्तिविरुद्ध

जाने राजनीतिक इच्छाशक्ति नहुँदा स्थिति भयावह बनिरहेको आलोचकहरू बताउँछन्।

सरकारले ७५ प्रतिशत एचआईभी संक्रमण असुरक्षित यौन सम्पर्क र संक्रमित सुईको प्रयोगबाट हुने गरेको बताइरहे पनि संक्रमण घटाउने चाबीको रूपमा रहेको कन्डम प्रयोगलाई प्रोत्साहित गर्न सकेको छैन। एचआईभी एड्स र बेरोजगार युवासँग सम्बन्धित एउटा संस्थाका स्वयंसेवक मार्क (थर गोप्य) भन्छन्- ‘तर, लोरोडङ्ग हाजी तैवजस्तो ठाउँमा सिरिन्ज र कन्डम बाँड्नुको विकल्प छैन।’

उनी लागू पदार्थ दुर्व्यसनीहरूलाई साभा सुई र यौनकर्मी तथा तीनका ग्राहकहरूलाई कन्डम प्रयोगबारे बुझाउन सके ७० प्रतिशत संक्रमण दर घट्ने बताउँछन्। ‘तर, आफै दुर्व्यसन त्याग्ने कुरा प्रशंसनीय भए पनि यथार्थमा यो एउटा मीठो सपना मात्र हुन जान्छ’- मार्क भन्छन्।

उता सरकार भने एचआईभी संक्रमण घटाउन कठोर उपाय थाल्ने कि मुस्लिम परम्परावादीहरूलाई सन्तुष्ट पार्ने भन्ने दोधारमा फसेको छ। किन

भने, शक्तिशाली समर्थन दिइरहेको कट्टरपन्थी मुस्लिम समूह विचक्यो भने गठबन्धन सरकार एकै छिन पनि टिक्ने अवस्था छैन ।

एचआइभी एड्स नियन्त्रणको जिम्मेवारी पाएका एक जना उच्च अधिकारीले स्वच्छन्द सम्भोगलाई प्रोत्साहित गरेको दोष आउने हुनाले निशुल्क कन्डम बाँड्ने कार्यक्रम लागू गर्न नसकिने बताएर यसै महिनाको सुरुमा धेरैलाई निराश बनाइ दिएका थिए ।

‘निशुल्क कन्डम वितरणले एचआइभी संक्रमणको दरलाई रोक्छ भन्ने कुरा सरकारले बुझेको भए पनि यो कार्यक्रमलाई खुल्ला सहयोग गर्न सकिएको छैन । मुस्लिम देशको सरकार स्वच्छन्द यौनको पक्षमा लागेको सन्देश नजाओस् भन्ने कुरामा हामी सचेत छौं’- एड्स रोगबारे चेतनामूलक अभियानका लागि आयोजित एक कार्यक्रममा स्वास्थ्य मन्त्रालयका वरिष्ठ अधिकारी जलाल हलिल खलिलले भनेका थिए ।

उनले छिमेकी थाइल्याण्डमा जस्तो कन्डम प्रयोगसम्बन्धी प्रदर्शनी वा यौनबारे खुला वहस लगायतका अभियानहरू मलेशियामा सामाजिक रूपमा बर्जित रहेको बताए ।

अघिल्लो साता आयोजित एक कार्यक्रममा मलेशिया एड्स परिषद्की अध्यक्ष डा. अदिबा कमरुलजामनले पनि आपूऱूहरूले अनेक जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू चलाए पनि आमसञ्चारका माध्यमहरूको प्रयोग गर्न नसकेकाले ती प्रयासहरू

प्रभावकारी हुन नसकेको स्वीकारिन् । डा. कमरुलजामनले कण्डमलाई यौनकर्मीहरूको अपराध प्रमाणित गर्ने प्रमाण मान्ने विद्यमान फौजदारी कानूनको आलोचना पनि गरिन् ।

स्वास्थ्य मन्त्री डा. चुवा सोइ लेकले भने मलेशिया सरकार गैरसरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय गरेर एचआइभी संक्रमण दर घटाउन लागि परेको दावी गरे । मलेशियामा लागूपदार्थको कारोबारविरुद्ध निकै कडा कानुनी व्यवस्था भएपनि पैसा खर्च गर्न सक्नेले चाह्यो भने जेलभित्रै किन्न पाउँछ भन्ने कुराको पुष्टि दुर्व्यसनीहरूको व्यानबाट भएको छ ।

मलेशियाको विद्यालयहरूमा यौन शिक्षा वा कन्डम प्रयोगबारे जानकारी दिने पाठ्य सामग्री समावेश छैन । युरोप-अमेरिकातिर पढेका केही शहरी परिवारका बाहेक देशका बाँकी वासिन्दाले यौनसम्बन्धी कुनै शिक्षा पाएका छैनन् जुन यौन रोग र किशोर कालको गर्भाधानबाट जोगिन उपयोगी होस् ।

‘किशोरीहरू गर्भवती भएको, बेवारिसे नवजात शिशु भेटिएको वा बलात्कार भएको समाचार नआएको दिनै हुँदैन’- मानव अधिकारको क्षेत्रमा कृयाशील टेनागानिता नामक गैर-सरकारी संस्थाकी कार्यकारी निर्देशक डा. आइरिन फर्नान्डेज भन्छिन्- ‘विश्व स्वास्थ्य संगठन (डब्लुएचओ) ले मलेशिया एचआइभी महामारीको मुखमा पुगेको चेतावनी पोहोर साल नै दिइसकेको छ । मलेशियाले यो यथार्थलाई धेरै दिन लुकाउन सक्ने छैन ।’

डब्लुएचओका अनुसार एड्सका कारण मलेशियामा करिब १५ हजार केटाकेटी टुहुरा बनेका छन् । डब्लुएचओले यो तथ्याङ्कसँगै चेतावनी दिएपछि सन् २००६

मा मलेशिया सरकारले एचआइभी एड्सविरुद्ध पाँच वर्षे राष्ट्रिय योजना बनायो । जसमा दुर्व्यसनीहरूलाई मेथाडोन जस्ता लागूऔषधका नरम विकल्पसहित निशुल्क सुई वितरण गर्ने, एचआइभी संक्रमित महिला र बालबालिकालाई सरकारी क्लिनिकहरूबाट एन्टि रिट्रोभाइरल औषधि उपलब्ध गराउने योजन थियो ।

तर, निशुल्क सुई र कन्डम वितरण गर्ने कुरामा सुरुमा नै परम्परावादीहरूबाट सशक्त विरोध भएपछि त्यो काम गैरसरकारी संस्थाहरूलाई दिइयो । यो कार्यक्रमका समर्थकहरू चाहिँ भयानक परिणामको सामना गर्न सरकारले तत्काल परम्परावादी नीति त्यागेर लक्षित समूहमा कन्डम र सुईहरू पुयाउने कार्यलाई सक्रिय रूपमा प्रोत्साहित गर्नुपर्ने बताउँछन् ।

यौन सम्पर्क र कन्डम प्रयोगप्रतिको बेवास्ताले एचआइभी संक्रमणलाई तीव्र बनाई दिएको छ । ‘तर, केही मान्छेहरू अझै पनि एचआइभी संक्रमितले छोएमा, लामखुट्टेले टोकेमा वा सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गर्दा एडस सर्छ भन्ने विश्वास गर्छन्’- नाम बताउन नचाहने एकजना कार्यक्रम अधिकृत भन्छन् ।

‘कोही-कोही बेला सबभन्दा व्यावहारिक काम गर्नु पनि सबभन्दा कठिन हुन्छ । अहिले एचआइभी एड्स नियन्त्रणका लागि कण्डम प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्नु त्यस्तै कठिन भएको छ’- गत साता मलेशियाको एउटा प्रतिष्ठित अंग्रेजी दैनिक पत्रिका ‘न्यू स्टेट टाइम’ ले लेखेको थियो- ‘अब चाहिँ हामीले पाखण्ड त्याग्नै पर्छ । कन्डम प्रयोग एचआइभी एड्स नियन्त्रणका लागि एक मात्र उत्तम विकल्प नभए पनि अहिलेलाई यो नै सबभन्दा व्यावहारिक छ ।’

जापानमा आमाजस्ता छैनन् छोरीहरू

- शुभेन्द्रणी काकुची

टोकियो (आई.पी.एस्./एन्.पी.आई.) - मानामी सातोकी आमाले तीन दशकअघि एउटा व्यापार कम्पनीमा पुरुष व्यवस्थापकहरूका लागि चिया बनाउने र फाइलहरू कपी गर्ने काम पाएकी थिइन् । त्यो समयका जापानी महिलाले पाउने कार्यलयको काम त्यस्तै हुन्थ्यो ।

तर, प्रतिष्ठित आओयामा विश्व विद्यालयबाट स्नातक भएपछि अमेरिका गएर थप दुई वर्ष अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार विषयको अध्ययन गरेकी २६ वर्षीया सातो आमाले पदचिन्हमा हिड्नेवाला छैनन् । 'म भर्खरै मात्र सहायक व्यवस्थापकमा बढ्दा भएकी छु'- टोकियोस्थित एउटा अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय कम्पनीमा कार्यरत सातो भन्छिन्- 'ठूलो जिम्मेवारी वहन गर्ने तयारीमा म बडा मेहेनेतसाथ काम गरिरहेकी छु ।'

श्रम विपेशज्ञहरूका अनुसार सातो जापानी महिला जनशक्तिको पछिल्लो पुस्ताको एक प्रतिनिधि पात्र हुन् जो शिक्षित, महत्वाकांक्षी र अत्यन्तै व्यावसायिक सोचका छन् । उनीहरू पुरुष वर्चस्व रहेको जापानको श्रम बजारमा आमा पुस्ताले भन्दा धेरै प्रगति गर्न चाहन्छन् ।

'हामीले आजदेखि रहेको श्रम बजारमा बढ्दो महिला सहभागिताले जापानको विकासको नयाँ प्रवृत्ति भल्काउछ । छोटा समयावधिमा नै यस्तो प्रगती गर्ने जापानी महिलाहरू परिश्रमी र महत्वाकांक्षी छन् भन्दा अतिशयोक्ती हुँदैन'- टोकियोको 'हेलो वर्क' नामक संस्थाकी निर्देशक माकोतो होसोदा भन्छिन् । 'हेलो वर्क' सरकारी सहयोगमा सञ्चालित जनशक्ति भर्ती केन्द्र हो ।

स्वास्थ्य, समाजकल्याण र श्रम मन्त्रालयका अनुसार बढ्दो आर्थिक लचकताका कारण जापानको रोजगारी दर पनि उच्च भएर गएको छ । विश्वविद्यालयहरूबाट प्रत्येक वर्ष श्रम बजारमा आउने पुरुष रोजगारी दर ९६.६ प्रतिशत र महिला रोजगारी दर ९६ प्रतिशत पुगेको छ जुन, अहिले सम्मकै उच्च हो । जापानमा प्रत्येक वर्ष ३ लाख ५७ हजार नयाँ रोजगारी सिर्जना भइरहेको तथ्याङ्क छ ।

'विश्वविद्यालय स्नातकहरूका कारण जापानको श्रम बजारमा लैङ्गिक दुरी पनि उल्लेख्य हिसावले साँघुरिने क्रम जारी छ । आज हामी कम्पनीहरूमा महिला र पुरुष उत्तिकै लामो सेवाको अवसर खोजी रहेको देखिरहेका छौं'- दाइवा अध्ययन

प्रतिष्ठानका विपेशज्ञ ताकाशी नागाता भन्छन् ।

नागाताकाअनुसार अहिलेका क्षमतावान जापानी महिलाहरू कारिन्दा परम्परा छाडेर बैङ्किङ, सूचना प्रविधि र औषधि विज्ञान जस्ता चुनौतीपूर्ण कामतिर आइरहेका छन् । उनीहरू कार्यलयमा पुरुष सहकर्मीसँगै लामो समयसम्म काम गर्छन् र फुर्सदको समय पनि बढ्दा उपायोगी हुने क्षमता विकास तालिमहरूमा खर्चिन्छन् ।

तथ्याङ्कहरूले जापानी महिला कामदारको अवस्था सुधै गएको देखाएका छन् । श्रम मन्त्रालयको तथ्याङ्कअनुसार तीन वर्षअघि मुस्किलले ३ देखि ४ प्रतिशत महिला व्यवस्थापकीय पदहरूमा थिए । अहिले त्यो स्थितिमा परिवर्तन आएर १० प्रतिशतसम्म पुगेको छ । तलबमा पनि लैङ्गिक दुरी घट्दै गएको छ । रुखो प्रतिष्पर्धा र विभेदपूर्ण बढ्दा प्रणाली स्वीकार्य रहेको जापानमा

यी संकेतहरूलाई क्रान्तिकारी परिवर्तन नै मानिएको छ ।

टोकियोस्थित एउटा स्थापित रोजगार एजेन्सीकी माकिको ओगाता भन्छिन्- 'आजकाल कम्पनीहरूले श्रम बजारको उम्मेदवारको उमेर हेर्छे लिङ्ग होइन । कतिपय कम्पनीहरूले त महिलालाई बढी प्राथमिकता दिन थालेका छन् ।'

ओगाताले केश फुलेको समूहमा गएको जापानको ठूलो जनसंख्यातर्फ औल्याइन् जसका कारण निकट भविष्यमा नै राष्ट्रिय श्रम बजारमा शङ्कट अवश्यम्भावी भएको छ । जनसंख्यावृद्धि दरमा आजकै प्रवृत्ति कायम रहे आगामी सन् २०२५ सम्ममा जापान श्रम शक्तिको ठूलो अभावमा पर्नेछ ।

ओगाताले संयुक्त राष्ट्रसंघीय आर्थिक तथा सामाजिक आयोगले तयार पारेको एशिया-प्रशान्त क्षेत्रको एउटा प्रतिवेदनतिर पनि ध्यान जानुपर्ने बताएकी छन् । यसै महिना सार्वजनिक भएको उक्त प्रतिवेदनले एशिया-प्रशान्त क्षेत्रमा कायम लैङ्गिक विभेदले भविष्यमा ८० अर्ब अमेरिकी डलर बराबरको आर्थिक क्षति ल्याउन सक्ने औल्याएको छ ।

आईपीएससँग उनले भनिन्, 'घरेलु र अन्तर्राष्ट्रिय प्रभावहरूबाट विविधतापूर्ण बन्दै गएको जापानको श्रम बजारले भने लैङ्गिक समानतामा ठूलो योगदान दिएको देखिन्छ ।' तर, कतिपय पण्डितहरू केही परिवर्तन देखिए पनि जापानी श्रम बजारमा महिलाका लागि अबै पनि कठोर वातावरण विद्यमान रहेको बताउँछन् । नागाताको अध्ययनले पनि

यो तथ्यलाई केही हदसम्म स्वीकारेको छ । उनका अनुसार जापानका अधिकांश कामकाजी महिलाले अबै पनि पारिवारिक जिम्मेवारी बोकि रहनु परेकै छ जसले उनीहरूलाई चुनौतीपूर्ण जिम्मेवारीहरू लिनै मौकाबाट वञ्चित गरिरहेको छ । परम्परागत पारिवारिक जिम्मेवारीका कारण महिलाहरू कामका लागि आवश्यक पर्ने यात्रा र समयको सीमिततामा हुन्छन् ।

नागाताका अनुसार जापानी कम्पनीहरूले कामको समयलाई व्यावहारिक र लचकतापूर्ण बनाएर व्यवसायिक महिलालाई उत्साहित पार्न बाँकी नै छ । 'त्यसका लागि पुरुषलाई पनि सुत्केरी वा अन्य त्यस्तै किसिमका बिदा दिएर घरेलु काममा जिम्मेवार बनाउन सकिन्छ'-उनले आईपीएससँग भनिन् ।

बाट : नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट
थापाथली-७०७ प्रशुतिगृह मार्ग
पोष्ट बक्स नं. ४१२८, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं. ४-२६४१५५, ४-२६६४१८
फ्याक्स नं. २६४१५४

लाई : _____

